

Chùa Mía - ngôi cổ tự linh thiêng xứ Đoài

ISSN: 2734-9195 09:05 26/11/2025

Chùa Mía vốn có từ xa xưa, nhưng chỉ là ngôi chùa nhỏ, đến đầu thế kỷ XVII chùa được dựng lại, mở rộng quy mô nhờ sự công đức của bà chúa Mía - Ngô Thị Ngọc Diệu - Cung phi của chúa Thanh Đô vương Trịnh Tráng (1623 - 1657).

Tác giả: **Đặng Việt Thủy**

Phường Sơn Tây là đơn vị hành chính mới, mang tên một trong bốn trấn trọng yếu ở phía Tây kinh thành Thăng Long xưa, kết tinh bản sắc văn hóa xứ Đoài. Xứ Đoài Sơn Tây là vùng đất cổ, có bề dày lịch sử lâu đời, nổi bật với **làng cổ Đường Lâm** - Di tích văn hóa Quốc gia, cùng với các di tích lịch sử thờ các vị anh hùng dân tộc như đền Phùng Hưng, lăng Ngô Quyền, các di tích đền Và, thành cổ Sơn Tây, làng Việt cổ đá ong... tạo nên một trung tâm du lịch di sản độc đáo.

Khi nhắc đến vùng đất này không thể không nhắc đến làng cổ Đường Lâm (nay thuộc phường Sơn Tây, thành phố Hà Nội), nơi tọa lạc của chùa Mía nổi tiếng linh thiêng và gắn liền với giai thoại liên quan đến bà chúa Mía.

Xưa kia vùng này là Cam Giá, tên Nôm là Mía, nên chùa quen gọi là chùa Mía.

Cổng chùa Mía (Sơn Tây, Hà Nội). Ảnh sưu tầm.

Chùa Mía, tên chữ là Sùng Nghiêm tự, là một trong số ít những ngôi cổ tự của xứ Đoài vẫn giữ được kiến trúc truyền thống nguyên bản đến ngày nay. Đặc biệt, ngôi chùa này còn là nơi trưng bày, gìn giữ và bảo tồn số lượng lớn các tượng Phật có giá trị về mặt nghệ thuật, đồng thời cũng là nơi lưu giữ nhiều nhất trên cả nước.

Chùa Mía vốn có từ xa xưa, nhưng chỉ là ngôi chùa nhỏ, đến đầu thế kỷ XVII chùa được dựng lại, mở rộng quy mô nhờ sự công đức của bà chúa Mía - Ngô Thị Ngọc Diệu (còn có tên là Nguyễn Thị Ngọc Dong hay Rong) - Cung phi của chúa Thanh Đô vương Trịnh Tráng (1623 - 1657). Chùa tọa lạc trên ngọn đồi đá ong bằng phẳng rộng chừng 1 ha, hướng nam, nhìn xuống chợ Mía ở ngay trước chùa.

Tháp Cửu phẩm liên hoa tại sân chùa Mía. Ảnh sưu tầm.

Theo văn bia cổ tại chùa, thì ngôi chùa được xây dựng từ lâu, đã bị hư hại nhiều do thời gian và thăng trầm lịch sử. Đến năm 1632, bà Ngô Thị Ngọc Diệu, phi tần của chúa Trịnh Tráng, người làng Nam Tổng Nguyễn, đã kêu gọi nhân dân các làng Đông Sàng, Mông Phụ, Cam Thịnh góp công để tu bổ chùa Mía.

Chùa được đổi tên thành chùa Mía, vì các làng thuộc tổng Mía, đồng thời là quê hương của bà Cung phi để tôn vinh công đức bà bỏ ra xây dựng quê hương. Người dân còn tạc một bức tượng bà Ngô Thị Ngọc Diệu, đặt trong chùa và xây dựng riêng một đền phủ để thờ cúng. Dần dà, bà chúa Mía trở thành vị Thánh Mẫu được người dân quanh vùng kính nể và tôn thờ.

Kiến trúc chùa gồm đầy đủ các hạng mục tiêu biểu trong kiến trúc Phật giáo truyền thống từ gác chuông, cổng tam quan, sân vườn, cây đa cổ thụ cho đến các công trình nội điện, tất cả đều được quy hoạch chặt chẽ và đồng bộ,

Chùa được chia thành ba khu tách bạch. Khu ngoài cùng là gác chuông, tiếp đó là mảnh sân. Từ cổng tam quan đi vào sân chùa, trước tiên sẽ thấy tòa tháp Cửu Phẩm Liên Hoa đứng uy nghiêm ở góc bên phải. Đây là tòa tháp mới được xây dựng, cao 13 mét, gồm 9 tầng, là nơi thờ vọng Xá lợi đức Phật. Tháp có dáng dấp như ngọn bút thiên vươn lên bầu trời, và được tin là vật trấn mạch, đem lại sự bình yên cho làng cổ Đường Lâm.

Hành lang tại chùa Mía. Ảnh sưu tầm.

Cổng tam quan của chùa được xây dựng theo kiến trúc “trường hoa chắn mái”, với phần nối giữa hai cột trụ được tạo hình cuốn thư, với ở giữa dòng chữ khắc nổi “Sùng Nghiêm tự”. Hai bên là hình rồng uốn lượn tinh xảo.

Ở góc sân bên phải có cây đa vài trăm tuổi quanh năm tỏa bóng mát với bộ rễ tua rua khổng lồ bám sâu vào lòng đất. Qua một cổng gạch thì vào khu thứ hai: một sân gạch, ở giữa có bốn hoa, một bên là dãy nhà Tổ (thờ sư tổ Đạt Ma và các vị đã từng tu ở đây) và một bên là nơi ở của các sư. Tiếp đó là khu chùa chính gồm nhà bái đường, chùa hạ, chùa trong, thượng điện.

Ở nhà bái đường có một bia đá dựng vào năm làm chùa (1632) cao trên 1,6 mét, rộng 1,2 mét đặt trên một con rùa lớn. Đây là bia ghi lại sự tích bà chúa Mía làm chùa và một trong số ít những bia to và đẹp còn lại tới ngày nay.

Các pho tượng tại chùa Mía. Ảnh sưu tầm.

Chùa hạ và chùa trong nối với nhau bằng hai dãy hành lang dài bao quanh nhà thượng điện làm theo kiểu chuỗi vồ. Cũng như chùa Tây Phương, tại đây chỗ nào có gỗ là hầu như được chạm trổ.

Tòa gác chuông làm theo kiểu chồng diêm hai tầng tám mái. Các góc mái đều gắn đao triện. Sàn gỗ ở tầng gác có hàng lan can con tiện điểm tô. Các ván long, xà nách... đều được bào xoi cạnh và chạm trang trí hoa lá. Trên gác treo một chuông đồng đúc năm Cảnh Hưng thứ 4 (1743) và một khánh đồng đúc năm Thiệu Trị thứ 6 (1846).

Trong chùa có tới 287 pho tượng lớn nhỏ. Tượng Phật ở đây không chỉ nổi tiếng về số lượng mà còn phong phú cả về hình dáng lẫn biểu cảm. Tại chùa Mía hiện nay có 6 tượng bằng đồng, 107 tượng đúc từ đất nung và 174 tạc từ các loại gỗ. Có thể nói, 287 bức tượng Phật tại chùa Mía là 287 gương mặt, dáng vẻ và sắc thái hoàn toàn khác nhau, đồng thời được bài trí thành cụm hợp lý, tiện bề tham quan.

Có thể nêu một số ví dụ tiêu biểu: Tại tòa thượng điện có một bộ tám pho tượng gọi là Bát Bộ Kim Cương bằng đất luyện. Mỗi pho là hình tượng một võ tướng trong tư thế chuẩn bị chiến đấu hoặc đang chiến đấu. Bộ cục tượng vững vàng, thân hình cân đối, đường nét thoải mái và khỏe. Nếu ta coi các pho tượng La Hán chùa Tây Phương đã diễn tả thành công nội tâm con người trong thời đại cũ thì cũng có thể coi Bát Bộ Kim Cương chùa Mía là những điển hình của nghệ thuật miêu tả ngoại hình, dung mạo những con người giàu tinh thần thượng võ, những chiến sĩ dũng mãnh thời xưa.

Hoặc như tại hai dãy hành lang có những pho tượng đẹp: tượng Tuyết Sơn tuy không lớn bằng pho tượng cùng tên ở chùa Tây Phương, nhưng nghệ thuật điêu khắc phải nói là tinh xảo và cao tay. Cũng là hình dạng một người gầy gò, nhưng ở đây lại có bề gầy hơn, gầy đến mức mà tất cả các phần xương cốt, cơ bắp đều phô bày hẳn ra. Rõ ràng là các cơ cổ, cơ tay, cơ bắp đều bị xẹp hết, để lộ toàn bộ các xương hẩu, xương tay, xương sườn... Đặc biệt pho tượng này lại còn có cả cái "thần sắc" của một con người đang vận dụng nghị lực để suy nghĩ.

Các pho tượng tại chùa Mía. Ảnh sưu tầm.

Các bức tượng đẹp tại chùa Mía còn có tượng Bá Đại Hòa Thượng, bà chúa Mía hay tượng **Quan Âm Nam Hải**. Tượng Bá Đại Hòa Thượng cao khoảng 2 mét, khắc họa hình ảnh một vị hòa thượng dáng vẻ phúc hậu, nụ cười hiền từ, đặt tại trung tâm tiền đường. Đặc biệt, quá nửa số tượng lưu giữ tại chùa Mía hiện nay được tạc từ gỗ mít, sơn son thếp vàng bên ngoài lộng lẩy. Tượng bà chúa Mía được tạc hoàn toàn từ gỗ mít, cao 1,5 met thể hiện một người phụ nữ đoan trang, dịu dàng, đặt trong khám gỗ, sát cạnh Tam bảo điện.

Các pho tượng tại chùa Mía. Ảnh sưu tầm.

Tam bảo điện là nơi đặt trang nghiêm ba tượng Phật Bảo, Pháp Bảo và Tăng Bảo. Phía trên cùng là hàng **Tam Thế Phật**: đức Phật Thích Ca Mâu Ni đại diện cho quá khứ, đức Phật A Di Đà thể hiện hiện tại và đức Di Lặc tượng trưng cho tương lai.

Nổi bật nhất tại hàng Tam bảo phải kể đến tượng Phật A Di Đà được đúc hoàn toàn từ đồng nguyên chất. Tượng được tạc theo thể thiền trên tòa sen rất đẹp cùng điểm nhấn là tóc Phật xoắn tựa xoắn ốc, và bên phải là Địa Tạng, trái là đức Mục Kiền Liên, đệ tử của Ngài.

Đáng chú ý chùa có pho tượng đức Di Lặc với thế ngồi thư thái, đường bệ, với đôi tai to chày dài sát vai, nụ cười thể hiện sự viên mãn như đồng thời vẫn toát lên dáng vẻ uy nghiêm.

Các pho tượng tại chùa Mía. Ảnh sưu tầm.

Đặc biệt, pho tượng tuyệt tác nhất ở đây có lẽ là pho Quan Âm Tống Tử, thường gọi là tượng Bà Thị Kính. Tượng này diễn tả một người phụ nữ thùy mị, vẻ mặt rất hiền nhưng hơi buồn, ẵm một đứa bé bụ bẫm, kháu khỉnh. Đường nét chạm khắc mềm mại, trau chuốt, thoải mái về dáng điệu, sinh động về tinh thần, khiến người xem có cảm tưởng như đang đứng bên một người mẹ Việt Nam, hiền dịu nhưng can đảm, chắc chiu hy sinh cho chồng, cho con. Người dân làng Mía có câu ca về pho tượng:

"Nổi danh chùa Mía làng ta.

Có pho Tống Tử Phật Bà Quan Âm".

Pho tượng Quan Âm Tống Tử tại chùa Mía. Ảnh sưu tầm.

Ngoài ra, còn có tượng Phạm Thiên và Đế Thích đang đánh cờ, tượng Bồ tát Nam Hải Quan Thế Âm, tượng Hộ pháp, Tứ Bồ tát...

Hệ thống tượng ở chùa Mía được đánh giá là kho tàng của tư liệu truyền thống về điêu khắc và kiến trúc để cho các thế hệ sau khai thác và tìm hiểu. Các pho tượng ở đây có tính biểu tượng rất cao, đây là yếu tố đặc biệt quan trọng trong loại hình nghệ thuật này tạo nên sự đặc sắc, hấp dẫn của văn hóa. Bên cạnh tính biểu tượng, tính hài hòa thẩm mỹ là điểm nhấn trong hàng trăm bức tượng mà chùa Mía đang lưu giữ. Có thể nói, chùa Mía là ngôi chùa lưu giữ nhiều tượng nghệ thuật nhất Việt Nam.

Chính vẻ đẹp kỳ bí, rêu phong, cổ kính và những giai thoại gắn liền với sự linh thiêng của bà chúa Mía đã làm cho ngôi cổ tự trở thành một trong những điểm

tham quan tôn giáo nổi tiếng, hàng năm thu hút đông đảo người dân và du khách đến tham quan, chiêm bái, văn cảnh.

Tác giả: **Đặng Việt Thủy**